

НОВЕ ВИДАННЯ З АРХІВНОЇ СПАДЩИНИ

Тетяна Кара-Васильєва. «Тонкі струни серця».
Київ: Видавництво «Тропеа», 2022. 64 с.

Ольга Луковська, доктор мистецтвознавства,
професор Української академії друкарства, Львів.
ORCID ID 0000-0002-4074-7454
olhalukovska@yahoo.com

Вийшла у світ лірична книга Тетяни Кара-Васильєвої «Тонкі струни серця»¹. В ній авторка розповідає історію, що відбулася сто років тому у її родині, коли на життєвому шляху на коротку мить зустрілися Олександр Олесь – класик української літератури і болгарський поет Стефан Кара-Васильєв. Обидва – тоді студенти Харківського ветеринарного інституту, окрилені поезією, любов'ю до всього прекрасного, з гострим відчуттям молодості, а також закоханістю до Юлії Шатанько.

Як пише у книзі Т. Кара-Васильєва, «душа Олесь була як Еолова арфа, тонкі струни якої звучать і відгукуються на всі події і враження життя. Його почуття від краси природи, закоханості можна назвати висловом сучасників «magnetuzmet serca», або французькою – «amitiéе amourеuse». Авторка зазначає, що стосунки Олександра Олесь до Юлії Шатанько були емоційно насичені, з відтінком легкої закоханості, адже О. Олесь «творив тільки тоді, коли був кимось захоплений». Вони несли романтичну зажуру і світлу радість, так само як і нестерпний біль і розпач після розриву відносин².

Незважаючи на дружні стосунки з О. Олесем, все ж своє серце та руку Юлія Шатанько віддала Стефану Кара-Васильєву – молодому болгарському студенту, який був близьким другом Олександра і вірші якого з болгарського він перекладав. Вони заприятелювали під час навчання у ветеринарному інституті в Харкові, а сам Олександр відгукувався про Стефана, що «його серце було зоткано з тих тонких струн, які бувають лише у справжніх поетів».

На сторінках книги дослідниця фокусує свою увагу лише на одному епізоді – дружніх стосунках поета О. Олесь з її дідусям – Стефаном Кара-Васильєвим та їх зустрічі із Юлією Шатанько, що відлунням озвалось в серці відомого поета. Довідатися про деталі цієї дружби вдалося завдяки роботі в архівах Києва.

Книга має особливу цінність, оскільки романтичні історії, які переповідалися у сім'ї Кара-Васильєвих, підтвердилися правдивими фактами та архів-

¹ Кара-Васильєва Т. Тонкі струни серця. Київ: «Тропеа», 2022. 64 с. іл.

² Там же, с. 3–4.

ними документами. Зокрема, авторка несподівано з'ясовує, що її дід блискуче перекладав О. Олесь на болгарську мову. «Щодня ми зустрічалися один з другим, говорили про літературу, мріяли стати літераторами... Не було написано ні одного вірша, об він не був прочитаний і обговорений разом... Деякі поезії Кара-Васильєва тоді врзались мені в пам'ять...» – писав О. Олесь про друга.

Т. Кара-Васильєва довгий час збирала документальні свідчення та факти, ретельно перевіряючи та вивчаючи їх. Справжнім відкриттям для авторки було те, що в архіві Інституту рукописів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського вдалося знайти «Зошит з зоології», у якому молоді студенти – Олександр Олесь (тоді ще Кандиба) та Стефан Кара-Васильєв записували свої вірші, перекладаючи один одного – ліворуч болгарською, праворуч – переклади цих віршів Олесем. Блискучі переклади Олесь, на жаль, залишилися поза увагою дослідників і вперше презентуються у книзі Т. Кара-Васильєвої.

Вірші С. Кара-Васильєва того часу сповнені невимовної туги, самотності.

Гірко і сумно на серці у мене
Сам я, самотній, для всіх я чужий.
То вітер холодний на дворі завие
То ворон де-небудь на хаті закряче
Й знов туга настане, знов в грудях заное
А серденько бідне все плаче і плаче.
1903 р.

Олександр Олесь багато перекладав з болгарського віршів Кара-Васильєва. Серед них – «Меланхолія», «Сповідь». У 1905 році Юлія Шатанько та Стефан Кара-Васильєв повинчалися, що сумом відгукнулось в серці Олександра Олесь і в його віршах, які увійшли у збірку «З журбою радість обнялася». Після вінчання подружжя вирушило в Болгарію на батьківщину Кара-Васильєва, де їх зустрічали як осіб знатного роду.

Стефан Кара-Васильєв дуже тужив за своєю батьківщиною і помер молодим в 30 років, оскільки не міг жити відірваний від рідних, від теплого краю Болгарії.

Олександр Олесь гірко сприйняв звістку про свого болгарського друга. Його пам'яті він присвятив кілька віршів:

Де ти, друже, де ти, вірний,
Де твоє плече?
Я б упав-припав до нього,
Плакав гаряче!
1911 р.

Нема того,
За ким сумує доля,
Кого виспівують вітри,
Хто вже

Не вернеться ніколи
В оседлі гірські хутори.
Не чути вже його флюяри,
Не льється пісня юнака...
1915 р.

Авторка ілюструє книгу унікальними фотографіями, відбитками з давніх рукописів. Це допомагає створити візуальний ряд, уявити собі як виглядали дійові особи, описані в книзі. З її сторінок також вперше довідуємося про чудові переклади поезій, створених двома друзями. З великим хвилюванням авторка книги читала та розшифровувала нерозбірливий почерк двох друзів на старих оригінальних записах, які збереглися до сьогодні. Ці віршовані рядки стали чудовим доповненням літературної розвідки та наповнюють її особливим ліричним настроєм.

Український письменник із Чехословаччини Назар Гнатюк, який дружив з Олесем, згадував: «До останнього часу любив декламувати вірші болгарського поета Кара-Васильєва».

Підготовка тексту книги вимагала ретельного вивчення та кропіткої роботи над архівними документами, у яких знаходяться правдиві відомості, пов'язані з життям та творчістю О. Олеся, його рукописи, спогади сучасників про нього.

Багатим джерелом для дослідження послужив архів Інституту літератури НАН України, перевезений нещодавно із Праги, архів Інституту рукописів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. У Центральному державному архіві-музеї літератури й мистецтва України Т. Кара-Васильєва знайшла фото О. Олеся на поштової листівці, яка була видана для збирання коштів на будівництво пам'ятника Тарасу Шевченку; в архіві Інституту рукописів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського знайшла оригінальні рукописи поезій, написані рукою самого О. Олеся, а також невідомий дотепер прижиттєвий портрет, виконаний Георгієм Нарбутом. Ці та інші матеріали вперше вводяться до наукового обігу та представлені у книзі.

Особливою удачею авторка вважає те, що їй вдалося натрапити на рукописний варіант вірша «Чари ночі», написаного у студентському зошиті ще 1903 року, який передає всі почуття О. Олеся, намагання якнайповніше зобразити їх у поетичному слові. Це початковий варіант вірша, підписаний його прізвищем А. Кандиба, а у збірку 1907 р. він вже вийшов за підписом О. Олесь, який став псевдонімом на все його поетичне життя.

Збірка О. Олеся «З журбою радість обнялася» своєю щирістю, аристократизмом висловлених почуттів, привернула увагу і захоплення читачів різного віку, особливо молодих, й відразу піднесла поета на вершину слави. Своїми віршами про кохання О. Олесь доводить, що кохання – це найвища краса людської душі.

«Олесю не довелося завойовувати своєї поетичної слави, – вона сама прийшла до нього на другий день після виходу першої книжки його поезій. Свіжість поетичних образів, плавність і легкість вірша, сміливість деяких прийомів... заінтересували і зачарували українське громадянство», – напише Микола Зеров у 1914 році.

Відтоді розпочався триумфальний поступ слави поета, якого високо цінували в середовищі української інтелігенції. Вихід першої збірки поезій О. Олеся припадає на час формування модерної української літератури. Вже з'явилося Франкове «Зів'яле листя», «Лісова пісня» Лесі Українки, в прозі міцно утвердились імпресіоністичні етюди та новели Михайла Коцюбинського. Одночасно творили Микола Вороний, Грицько Чупринка³.

Юлія Шатанько померла у 1971 році. До останніх днів вона пам'ятала друга молодості, шкодувала, що під час війни згорів будинок, де зберігались оригінали віршів, написані рукою Олександра Олеся з присвятами їй, вірші Стефана Кара-Васильєва.

Син Стефана – Валерій Степанович Кара-Васильєв – присвятив себе садівництву та квітникарству. Він прикрасив столицю України голандськими тюльпанами, які як і каштани, стали візитівкою Києва. Онучка – Тетяна Кара-Васильєва – доктор мистецтвознавства, академік Національної академії мистецтв України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка. Дерево роду Стефана Кара-Васильєва розвивається, продовжує жити в XXI столітті в його онуках, правнуках, у яких свої долі, свої біографії.

На завершення огляду варто додати, що особливий поетичний настрій книзі надав вдалий та ошатний дизайн обкладинки і макету, зроблений талановитою художницею Оленою Григоренко. Мисткиня вловила й тонко передала дух «срібного століття».

ЛІТЕРАТУРА / REFERENCES

- Кара-Васильєва, Т.** 2022. Тонкі струни серця. Київ: Тропеа. 64 с. іл.
Лотоцький, О. 1933. Сторінки минулого. Варшава. Т. 2. С. 459.
<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3335635-olena-cizova-direktorka-centralnogo-derzavnogo-arhivumuzeu-literaturi-i-mistectva-ukraini.html>
<https://csamm.archives.gov.ua/>

Дата подання статті до редакції: 15.12.2024 р.

³ **Кара-Васильєва Т.** Тонкі струни серця. Київ: «Тропеа», 2022, с. 19–20.